

vóór de bezetting hadden de Algemene Synode en het landelijk kerkbestuur: de Algemene Synodale Commissie, geen bevoegdheid gehad om aan de hervormde kerk als geheel aanwijzingen te geven – Gravemeyer had in het kerkelijk verzet tegen de bezetter die bevoegdheid geassumeerd, hetgeen door de meeste hervormde predikanten en kerkbesturen graag was aanvaard, welnu: die lijn moest na de bevrijding met beslistheid worden doorgetrokken. De nieuwe gecentraliseerde kerkorde werd verder voorbereid¹ en teneinde de hervormde kerk in staat te stellen, concrete antwoorden te geven op maatschappelijke vraagstukken, was een Hervormde Raad voor Kerk en School opgericht (deze zou er naar gaan streven om het gehele onderwijs op algemeen-christelijke grondslag te plaatsen) en waren commissies gevormd die rapporten uitbrachten over de thema's 'Kerk en Arbeiders', 'Kerk en Boeren' en 'Kerk en Radio' (het vooroorlogs radiobestel moest verdwijnen – ook de radio moest algemeen-christelijk worden).

Het in St. Michielsgestel opgestelde program der Nederlandse Volksbeweging was aan de nieuwe, in de Hervormde Kerk naar voren gekomen denkbeelden verwant: het Nederlandse volk moest een eendrachtig, vanuit door protestanten, katholieken en humanisten aanvaarde algemeen-christelijke beginselen levend volk worden – die beginselen eisten nu opheffing van tegenstellingen als tussen confessionelen en niet-confessionelen, ondernemers en arbeiders, boeren en stedelingen. Zowel het kiesstelsel als het partijwezen moest worden hervormd, 'zodanig', aldus het opgestelde program, 'dat door een niet te groot aantal politieke partijen in de volksvertegenwoordiging vorm wordt gegeven aan de wezenlijke staatkundige tegenstellingen.' In het onderwijs en in het gehele bedrijfsleven moest de ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid worden gestimuleerd, de overheid moest alle 'zedenederivende invloeden' weren en overgaan tot 'bestrijding van rassen-, klassen- en volkswaan'; het gezin moest 'beveiligd' worden en alle ondernemingen, gegroepeerd in publiekrechtelijke bedrijfsschappen, moesten in die zin worden hervormd dat in de raden van commissarissen de aandeelhouders

¹ Zij werd in de lente van '44 door de Algemene Synode goedgekeurd maar kon pas worden ingevoerd als zij, na in vergaderingen van de 44 kerkdistricten (*classes*) te zijn aanvaard, óók besproken was door een speciale Generale Synode. Die Generale Synode werd op 31 oktober 1945, 'Hervormingsdag' (d.w.z. de dag waarop Maarten Luther in 1517 zijn tegen de aflat gerichte stellingen had aangeplakt aan de kerk in het Duitse Wittenberg), geopend in de Nieuwe Kerk te Amsterdam; het daar geopende beraad leidde er toe dat de nieuwe kerkorde na vele volgende vergaderingen in '51 werd ingevoerd.